

'RODE REIGERS' EN 'KLUITEN'
(ja, dat staat er: 'kluiten')

W.K.Kraak

De Purperreiger en de Kluut. Dat zijn de namen die men tegenwoordig algemeen gebruikt, en terecht. Maar in de titel van dit stuk ga ik met opzet een eeuw terug. Een serie oude - maar onvergankelijke - boekjes staat bij mij thuis nog altijd binnen handbereik. Ze zijn geschreven door E.Heimans en Jac.P.Thijssse. Hier grijp ik nu 'Door het Rietland', eerste druk van 1896. Het bezit van deze boekjes dank ik aan mijn vader (1864 - 1934) die dus een tijdgenoot (en bewonderaar) was van Heimans (1861 - 1914) en Thijssse (1865 - 1945).

In het boekje 'Door het Rietland' vult Thijssse de eerste helft met zijn ervaringen bij roeitochten door het Utrechts/Hollandse plassengebied en Heimans neemt de andere helft voor zijn rekening.

Kijk eens naar de gebruikte vogelnamen: beide schrijvers hebben het over 'karrekieten', 'rode reigers', een 'waterkip' en Thijssse vermeldt een 'rietwouw' (i.p.v. Bruine Kiekendief) en 'zwartkopmeeuw' (i.p.v. Kokmeeuw).

Op het eind van een lange dag in juni keert Thijssse per trein uit Hilversum terug naar Amsterdam. Hij geniet van de rit door het Naardermeer: "dan verrijzen uit het riet, de lange poten achter zich aan slepend, drie, vier rode reigers en gaan met lome vleugelslag op hun avondrooftocht uit."

Heimans maakt een excursiegenoot attent op een vrijwel onzichtbare purperreiger in het riet die als een roerdomp de paalstand heeft aangenomen:

"bemerkt ge die spitstoelopende stronk, iets roder dan de rietkleur? Niet?

't Is geen wonder; wat weet dat beest van de kleur van 't dode riet partij te trekken! 't Is een rode reiger. Hij heeft ons al lang in 't oog."

Ik ga nu op verkenning in een serie Verkade-albums, een plank vol.

Zie 'Het Naardermeer' uit 1912.

Thijssse gebruikt hier de gangbare namen zoals wij ze ook nu nog kennen: karekiet, kiekendief, purperreiger; maar de 'zwartkopmeeuw' uit 1896 (zie boven) is gebleven. Die naam zal hij zich ingeprent hebben in zijn Texelse periode, want een Texelaar spreekt van 'swartkop' of 'swartkopmeeuw' in plaats van 'kokmeeuw' en wat kan ik dan beter doen dan Thijssse zelf even aan het woord laten komen: de openingszin van het Verkade-album Texel uit 1927: "Toen ik, nu zevenendertig jaar geleden, op Texel ging wonen werd ik oprecht beklaagd door mijn Amsterdamse vrienden en collega's. Wat was er nu op zo'n schapeneiland te beleven? Maar ik wilde spoedig een "positie" hebben, en nu kon ik kiezen tussen Wormerveer, Texel en Sint Petersburg." (grapje?). "Mijn leven lang zal ik er mij over blijven verheugen, dat ik Texel heb gekozen, en - al heb ik er maar twee en een half jaar gewoond, Texelaar zal ik blijven tot het eind."

Thijssse had zijn ogen en oren open voor de vogels. Maar hij hield zich toch graag bij de officiële namen die in de vogelboeken gangbaar waren. Tegen beter weten in liet hij dus drukken 'kluit' en 'jonge kluitjes' bij plaatjes 122 en 123 in het Verkade-album 'Blonde Duinen' uit het jaar 1910. De geleerde heren ornithologen uit die jaren kenden vogelgeluiden niet of nauwelijks, want al hun aandacht ging naar de dode vogel, de vogelbalg, die men in details kon beschrijven en opmeten.

Thijssse begint braaf ter introductie van de kluut en zijn gedrag en zijn geluid met de mededeling:

"dat is de kluit, een van de allerprachtigste steltlopers." ... "Die kluiten zijn nog zenuwachtiger in hun bewegingen dan de standpleviertjes" ... "ze vliegen omhoog, terwijl ze onophoudelijk "kluut, kluut, kluut," schreeuwen. Eigenlijk moesten die vogels dan ook "kluut" heten, maar de boekenschrijvers hebben het anders gewild. Die redeneren als volgt: Een Zeeuw en een Texelaar zeggen in plaats van "huis" - "huus" en in plaats van "tuin" - "tuun". Wat zij "kluut" noemen moet dus door een beschaafd mens "kluit" worden gezegd."

Zeventien jaar later, in het Verkade-album 'Texel' schrijft Thijssse gewoon 'kluut' alsof het nooit anders geweest was.

Ik kan niet in details nagaan hoe de verschuiving van 'kluit' naar 'kluut' sedert 1910 heeft plaats gevonden. Kerst Zwart schrijft 'kluut' in zijn 'Vogelboek' (3e druk 1921), evenzo Jan Strijbos in 'hoe heet die vogel' (1927). De Club van Nederlandsche Vogelkundigen handhaaft de 'kluit' in het driedelige werk 'De Nederlandsche Vogels' dat met grote zorg en moeite voltooid werd in een periode van dertien jaar (1936-1949).

Wel hadden de auteurs grote aandacht voor volksnamen en voor vogelgeluiden. Ik citeer: "Ook kluut en sluijf, op Vlieland bonte kluut en in het Fries klút en omkearde wylpebek genoemd" en de rubriek 'korte beschrijving en veldkenmerken' eindigt met de mededeling: 'Het stemgeluid klinkt als "kluut-kluut-kluut."

De wetenschappelijke naam van de kluut vind ik erg mooi en elegant. Hoe ervaart u die? Luister goed: Recurvirostra avosetta. Het eerste woord is doorzichtig: 'teruggebogen snavel', het tweede woord klinkt spaans of italiaans en is overgenomen door de Engelsen, de Fransen enz. Maar in Denemarken - precies zoals in Nederland - is de naam gelijk aan het geluid, de roep. De Denen noemen de kluut 'klyde' terwijl de Noren de vogel niet als broedvogel kennen en dus geen volksnaam ter beschikking hebben. In Noorwegen heet de vogel gewoon 'avocett' maar zonder een plaatje kan een Noor zich bij die naam niets voorstellen.

Kluten zijn gedurende het hele jaar zichtbaar in het zuiden van Portugal en Spanje, zij broeden ook daar en bovendien komen er kluten overwinteren. De Spanjaarden gebruiken de naam 'avoceta' de Portugezen 'alfaiate' en ik hoop vurig dat zij die mooie vogels met rust laten.

Een griekse naam heb ik nog niet kunnen vinden, ik bedoel geen eigen echt griekse naam. Toch is het wel leuk even te bladeren in een boekje van de heren A.Ch.Kanellis (een Griek) en Willy Bauer (uit Frankfurt am Main):

TA ONOMATA ΤΩΝ ΠΟΥΛΙΩΝ ΤΗΣ ἙΛΛΑΔΟΣ / Die Volksnamen der Vögel

Griechenlands (Athene 1973). Daarin staat als naam voor de kluut opgegeven 'abokéta' = in uitspraak 'awokèta' maar dat is boekentaal, geen volkstaal